

קרוסטמילין¹

הקרוסטמילין נזכרו שלוש פעמים במשנה, תמיד כחלק מרשימה של מינים הדומים זה לזה: לעניין דין הכלאים (כלאים א ד); לעניין מועד חיובם במעשר (מעשרות א ג) ובהקשר של דיני הטומאה (עוקצין א ו). נזכרו פעם אחת בתוספתא, גם כן בדיני הטומאה (עוקצין ג ז). כמו כן, הם נזכרו בירושלמי כמה פעמים (תרומות יא ד; מעשרות א ב ועוד).

הזיהויים

אגס

אגס סורי

■ אגס תרבותי (*Pyrus communis*)

- האגס המוכר לנו. עץ פרי ממשפחת הוורדיים. מוצאו של האגס התרבותי מאיראן. כך זיהו רס"ג, זרעים גניזה ב, רנאה"י (בפירושו הראשון), רמב"ם, תנה"י, כפו"פ, המליצה ואלג'אמע.²

■ מין בר של אגס (*Pyrus*). בחורשים

בארץ גדל מין הבר אגס סורי (*P. syriaca*), שהינו אחד ממיני הבר שמהם פותחו זני תרבות, ועד היום משמש ככנה לאגס התרבותי. כך זיהו פיה"ג, ערוך (בפירושו השני), ריבמ"ץ (בפירושו השני), ר"ש ורע"ב.³

■ אפשרות קרובה לשני הזיהויים

הקודמים - מין או זן של אגס ששמו בפי הרומאים היה Crustumine, ונחשב משובח במיוחד - כך נראה שיש להבין את הזיהוי בכת"י אנטונין, בערוך ובריבמ"ץ.⁴

■ משמש (*Prunus armeniaca*) - עץ פרי מוכר ממשפחת הוורדיים. פירותיו

המתוקים צהובים-כתומים, עגולים וקטיפתיים. כך כנראה אצל רנאה"י פ"א ואצל מוה"ע.⁵

משמש

■ זן של תפוחים קטנים שנקרא בעבר בערבית 'תפוח פאטימי'. כך כנראה יש להבין את הזיהוי של רש"ג, הזיהוי השני המופיע ברנאה"י (בשם ר' שמעון) וכך אצל כפ"פ ל"ע.⁶

■ **דובדבן** - קבוצת מינים מן הסוג *Prunus* ממשפחת הורדיים, אשר להם פירות קטנים אדומים. לדובדבן שני מיני מאכל עיקריים - חמוץ (*Prunus cerasus*) ומתוק (*Prunus avium*), נקרא גם גודגדן), והם גדלים באזורים קרירים באסיה, אירופה וצפון אמריקה. באזורנו מגדלים את הדובדבן בעיקר באיראן ובטורקיה. זיהוי זה מופיע אצל מכה"מ, וכאפשרות שנייה אצל המליצה.⁷

עיון

כל הזיהויים הם עם עצי פרי ממשפחת הורדיים, שהרי 'קרוסטמילין' קרובים ל'אגסין' (ע"ע) שבמשנה, המזוהים עם האגס או השזיף.

המסורת המרכזית של הפרשנים בערבית, שלפיה האגסים שבמשנה הינם השזיפים שלנו, מזהה את הקרוסטמילין הסמוכים להם עם האגסים שלנו.

רנאה"י פ"א וכן מוה"ע, שזיהו אף הם את האגס שבמשנה עם השזיף, מזהים

דובדבן

ככל הנראה את הקרוסטמילין עם המשמש. למעשה נראה כי יש כאן מסורת ייחודית לשני המקורות הללו, אם כי קיומה של זיקה בין שני פרשנים אלו מפליאה במקצת עקב הריחוק הגיאוגרפי - תימן מזה, ומערב אירופה מזה. ההיגיון בזיהוי הזוג 'אגס'

מסורת אירופית מזהה את 'קרוסטמל' עם זן ייחודי של אגס תרבותי, שייתכן שהוא הזן המתואר בכתבים רומאיים ונקרא שם בשם Crustumine. במסורת זו נראית התייחסות ברורה לשם המשנאי, שמקורו יווני.¹⁰

מסורת אחרת, שמקורה בפיה"ג, ומובאת כפירוש נוסף אצל הערוך וריבמ"ץ מדברת כנראה על מין בר קרוב, המתואר כבעל פירות קטנים ('תפוחים' או 'אגסים') 'הדומים לעפצים'.¹¹

מסורת פרסית מזהה את הקרוסטמלין עם הדובדבן, השכיח באזור איראן.

החוקרים מזהים את הקרוסטמלין שבמשנה כזן של אגס תרבותי, הנזכר בכתבים הרומאיים, בדומה למסורת האירופית הנזכרת לעיל.¹²

הערות:

1. בדפוסים - 'קרוסטמלין'.
2. רס"ג (עמ' 192 116): אלכמתרי < كثرى = *Pyrus communis* (עיסא, עמ' 151, מס' 13; בדויאן, מס' 2893; אבן אלביטאר, תפסיר I, מס' 123 ובמהדיר); זרעים גניזה ב: אלכומתרי < לעיל רס"ג; רנאה"י (עמ' 30): אלכמתרי [וכן גם בעוקצין (עמ' 5)] ואמר ר' שמעון שהוא נקרא בא"י אלפטומי < לגבי 'אלכמתרי' - ראה לעיל רס"ג. לגבי 'אלפטומי' - אף שמלשוננו משתמע כי 'אלפטומי' הוא שמו הארץ-ישראלי של 'אלכמתרי', נראה יותר כי זוהי דעה אחרת, הקשורה בזיהוי של כפ"פ ל"ע - ראה להלן הע' 6; זרעים גניזה א (אוק), אלכומתרא < לעיל רס"ג; רמב"ם (כלאים א ד עמ' קסט): אלכמתרי [וכן גם אצל תנה"י (עמ' 558, ערך 'קרוסטמל'), ואצל אלג'אמע (עמ' 119, ערך 'קרוסטמלין')] וידוע בפי ההמון אצלינו בשם אלאנג'אן < לעיל רס"ג. לגבי זיהוי אנג'אן עם *Pyrus communis*, ראה עיסא, עמ' 151, מס' 13, שם נזכר כי זהו שמו בסוריה ותימן; בדויאן, מס' 2893; דינסמור ודלמן, מס' 674. ועיין רמב"ם ביאור, מס' 14; כפ"פ (עמ' תפב): אלכמתריא; (עמ' תשסד): אנגאן והוא כמתרי < 'אלכמתריא' - לעיל רס"ג; 'אנגאן' - לעיל רמב"ם; המליצה (בהמ"ל): אמרוד ניו [=או] חב אלמלוך < امروود (פר), *Pyrus communis* (סטיינגאס, עמ' 100). חב אלמלוך - להלן הערה 7.
3. פיה"ג (עמ' 140 6-5): פ' תפוחים קטנים דומין לעפצי שעפצי בל' קו' מולין - להלן ערוך; ערוך (ח"ז עמ' 208-209, ערך 'קרוסטמל'): פ' כרוסמילי ובלעז פירא מילין... פ' (אולי: פ"א) תפוחים קטנים שדומין לעפצים הנקראים מילין < 'כרוסמלי' - במספר מקורות רומאיים נזכר מין אגס בשם Crustumine, שנחשב למשובח במיוחד (הפניה למקורות אצל פליקס, כלאים, עמ' 93, וכן עיין עמר, גידולי, עמ' 229). קוהוט (ערוך השלם שם) מזהה קרוסטמל עם χρυσομήλον (מילולית: תפוח זהב) = *Cydonia oblonga* (=חבוש. לידל וסקוט, עמ' 2010), אך פליקס חולק עליו מן הטעם שהחבוש מזוהה בוודאות עם 'פריש', המופיע בהמשך המשנה. 'מילין' - נראה כי הכוונה למין בר של הסוג *Pyrus*. μηλέα (יוונית)=תפוח (לידל וסקוט, עמ' 1126), לפי פליקס ועמר סביר כי מדובר ב-*Pyrus syriaca* (=אגס סורי. פליקס, כלאים שם; עמר, גידולי שם). מתוך דברי הערוך לא ברור אם אכן יש כאן שני פירושים או פירוש אחד, אך מתוך דברי ריבמ"ץ המביא את דברי הערוך (גם אם לא מזכירו בפירוש) ניתן לראות שראה כאן שני פירושים שונים. ביקר הערך (כר' א, עמ' קלו) מופיעה הגרסה הבאה: פ' כרוסמילי. פ' אחר אגסים ובלעז פירמילי פ"א (אולי פ"י) תפוחים קטנים שדומין לעפצים הנקראים מילין. לפי גרסה זו מובן יותר: יש כאן שני פירושים - האחד 'כרוסמילי' והשני 'פירמילי' - מין אגס בר; ריבמ"ץ (עמ' עט): פ' מין אגסים הן ונקראין כרוסמולי. פ"א אגסין קטנין שדומין לעפצים ובלעז קלפריצי < 'כרוסמולי' - לעיל ערוך. 'קלפריצי' - לא מזוהה; רע"ב (כלאים א ד): מין אגסים קטנים הדומים לעפצים שקורין מילין < לעיל ערוך; ר"ש (כלאים א ד): מין של אגסים הן ופירש בערוך שדומים לעפצים שקורין מילין < לעיל ערוך.

4. כת"י אנטונין (עמ' 71 16): *κροσταλιν* > ראה לעיל הערה 3 בזיהוי הערוך, על אודות *Crustumine*, וכן בזיהוי ריבמ"ץ ורע"ב שם.
5. רנאה"י פ"א (עמ' 32): אלברקוק > בדרך כלל מזהה בִּרְפוּץ עם *Prunus domestica* (=שזיף אירופי. עיסא, עמ' 149, מס' 1, שם נזכר כי זהו שמו במצרים ובמערב; בדויאן, מס' 2842. רמב"ם, מס' ביאור 14. וע"ע 'אגסין'. אומנם, במקומות מסוימים בִּרְפוּץ הוא שמו של *Prunus armeniaca* (=משמש), כך בספרד ויוון (עיסא, עמ' 17, מס' 148) וכך בתימן (קאפח, מחברת, עמ' 32, ווד, תימן, עמ'), אך לא סביר שלכך התכוון רמב"ם. כאמור, בתימן זהו שמו של *Prunus armeniaca* (=משמש), ועקב האוריינטציה התימנית הברורה של פירוש זה נראית האפשרות השנייה סבירה יותר (קאפח, מחברת, עמ' 32; ווד, תימן, עמ' 137). את בן זוגו של 'קרוסטמל' - 'אגס' - מפרש רנאה"י פ"א: 'אנגאץ', שבתימן זהו *Prunus domestica* (ווד, תימן, עמ' 138). מעניין גם כי במילון של בר שנייט מתורגם المشمش=ברקוקיא; מוה"ע (ח"ו עמ' 450, ערך 'פריש'): והקרוסטמלין נקראין בל' יוון כרסומלין פ' פרי של זהב, והוא הנקרא בל' ישמעאל ברקוק וצורתו כמו אגס > ככל הנראה כוונתו כאן ל-*Prunus armeniaca* דווקא - זאת עפ"י התיאור - צבע זהוב, צורה דומה ל'אגס' (= *Prunus domestica*). באמרו 'אגס' הוא מתכוון ל-*Prunus domestica*, אותו הוא מתאר כ"פרי מלא מיץ ובתוכו פרי כמו שקד קטן". גם בוכסטורף מזהה כך את 'קרוסטמילין' (בוכסטורף, לקסיקון II, עמ' 1061). חיוזק לכך ניתן גם למצוא בשם 'ברקוק' אשר מזהה עם מין זה בספרד (עיסא, עמ' 148, מס' 17. וכן בתימן) - ארץ מוצאו של פרשן זה.
6. רש"ג (עמ' 175, ש' 19-20): 'יס' באלש' אלפטדמי וליס' הו באלע' (נקרא באלשאם 'אלפטדמי' ואינו נמצא בעראק') - ראה להלן כפ"פ ל"ע; רנאה"י (עמ' 30): ואמר ר' שמעון שהוא נקרא בא"י אלפטומי > להלן כפ"פ ל"ע; כפ"פ ל"ע (עמ' תשמד): אלפרטמי והוא נמצא בארץ כנען ולא בבבל > לפי עמר מדובר כנראה בן של תפוחים קטנים, שנקראו تفاح فاطمي - תפוח פאטימי (עמר, גידולי, עמ' 226).
7. המליצה (בהמ"ל): אמרוד ניו [=וגם] חב אלמלוך < حب الملوك (פר.)=דובדבן; אמרוד - לעיל הערה 2; מכה"מ (בהמ"ל, כלאים א): אלבאלו < بالو (פר.)=דובדבן (סטיינגאס, עמ' 151).
8. כפי שכותב מוה"ע (שם): וצורתו כמו אגס, ולכן חלקו אם הם כלאים, ואם יהיו פירות אילו כדברי המפרשים בודאי כלאים הם.
9. בעל מוה"ע (שם) מעיד על פירושו זה ל'קרוסטמל' (כמו גם על פירושו ל'אגס', 'פריש' ו'עוזר'): ואיני כמקיים דברים אלו אלא דברי סברא הם וה' ינקנו משגיאות.
10. עיין לעיל ערוך בהערה 4.
11. כך מזהה גם ר' אליהו מלונדריש (מאה 13, אנגליה. ר"א מלונדריש, עמ' א).
12. לעף, פלורה, IV, עמ' 74; פליקס, כלאים, עמ' 93; פלדמן, משנה, עמ' 97; עמר, גידולי, עמ' 229.